

ZOOSCENA: ANIMALIZAM I IZVEDBENI STUDIJI (III.DIO)

Priredila: Suzana Marjanić

Treći dio tematskoga bloka *Zooscena: animalizam i izvedbeni studiji* otvaramo člankom Michaela Petersona *Životinjski aparat: od teorije životinjske glume do etike životinjskih izvedbi* gdje autor, među ostalim, propituje kako se životinje navodi na

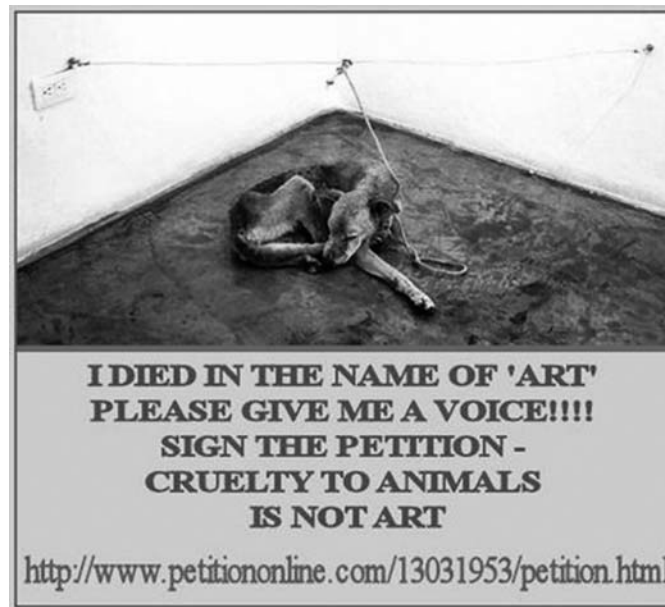
Predgovor ili scenska životinja: ekokritika i etika životinjskih izvedbi

glumu, na predstavljanje, mehaničko ponašanje, gdje su npr. ogrlice, uzde, žvale, bičevi, hrana, kotači dio tog aparata. Odnosno, Petersonovom detekcijom: *Čak i kad se životinjski glumac upusti u "glumljenje" agresije naspram ljudskoga glumca, pseća mehanička poslušnost izvođenja tri-kova (lovi, ulovi, svladaj) može istaknuti njegovu "stvarnu" podložnost nauštrb dramske agresije njegova lika.*

Petersonov članak o etici životinjskih izvedbi čini tako teorijski okvir poslje-

dnjim dvama priložima trećega dijela zoobloka, a koji su posvećeni predstavi *Timbuktu*. Tako smo u razgovoru s redateljem Borutom Šeparovićem otvorili i pitanje o kojemu je npr. progovorio i Marc Chagall u autobiografiji *Moj život* – da je umjetnost prije svega duševno stanje, pa se na temelju navedenoga može, vjerojatno povući i daljnje pitanje – može li se ubijanje životinja u ime umjetnosti na isti način promatrati, interpretirati kao umjetnikovo duševno stanje? Odnosno, kao što nadalje ističe Marc Chagall: "To nije daleko od klaonice, u kojoj vješte ljudine ubijaju moje jadne krave" (Marc Chagall: *Moj život*, preveo Vladimir Gerić, Zagreb, 2007., str. 116). Pritom, kao ključnu rečenicu razgovora s Borutom Šeparovićem istaknula bih njegovo promišljanje o suodnosu etike i estetike: *Danas kad je sve estetizirano, onda bi etika morala svakako ući u estetiku, ako je uopće moguće pronaći prostor da se njome bavimo.*

Naime, dramatičacija/adaptacija Boruta Šeparovića i Jasne Žmak Austerova romana *Timbuktu* spominje slučaj umjetnika Guillerma Vargasa Jiménez, poznatoga i kao Habacuc, koji je ostao zapažen po kontroliranoj izložbi *Exposición N° 1* u okviru koje je izložio izgladneloga psa lualicu u galeriji Códice u Managui (Nikaragva) 2007. godine. Tako se informacija o Vargasovoj izložbi *Exposición N° 1* koja je bila proširena internetom, a kako to možemo pročitati npr. na Wiki-

Guillermo Vargas Jiménez (Habacuc): *Exposición N° 1* (2007.)

pediji, distribuirala uz tvrdnju, nedokazani navod, da je navedeni pas na izložbi umro od gladi. Izložbu je, naime, činilo, kako nadalje navodi *Wikipedija*, 175 upaljenih komadića *cracka* i unca (1 unca = 28,349 g) marihuane, a uz glazbenu pozadinu himne Sandinističke fronte nacionalnoga oslobođenja. Pritom je izgladneli pas lualica bio vezan konopcem uz zid galerije, a iznad njega je psećim keksima bilo ispisano "ONO SI ŠTO ČITAŠ" ("Eres Lo Que Lees"). Upravo tvrdnja da je pas umro od gladi u ime navedene izložbe, u ime umjetnosti, pokrenula je lavinu etičkih reakcija na blogovima, e-mailovima, kao i potpisivanje peticije koja je zahtijevala da se Vargasu spriječi sudjelovanje na Biennale Centroamericana u Hondurasu 2008. godine.³ Inače, Vargas je izjavio da je i sâm potpisao peticiju. Međutim, odbio je komentirati sudbinu psa

lualice.² Nadalje, Juanita Bermúdez, ravnateljica galerije Códice, izjavila je da je pas bio redovito hranjen i da je bio vezan samo tri sata toga dana za trajanja izložbe, nakon čega je pobjegao. Vargas je, među ostalim, istaknuo kako je njegova izložba učinila još vidljivijom ljudsku hipokriziju zbog toga što tek mali, gotovo neznan broj pojedinaca brine o brojnim psima lualicama koji svakodnevno umiru od gladi na gradskim ulicama i da tijekom njegove izložbe nitko nije pokušao osloboditi psa ili ga pak nahraniti, kao što nitko nije ni pozvao policiju ili na neki drugi način pomogao psu. Odnosno, kao što je nadalje istaknuo: i dok će oko milijun pojedinaca potpisati peticiju protiv takvog *umjetničkog čina*, kada su u pitanju psi lualice, Vargas je izrazio sumnju da bi se tako moćna brojka potpisnika peticije mogla ostvariti.

Polazeći od autobiografije Marca Chagalla u kojoj je istaknuo da je umjetnost prije svega duševno stanje, očito se može povući i daljnje pitanje – može li se ubijanje životinja u ime umjetnosti na isti način promatrati, interpretirati kao umjetnikovo duševno stanje? Odnosno, kao što nadalje ističe Marc Chagall: "To nije daleko od klaonice, u kojoj vješte ljudine ubijaju moje jadne krave."

Podsjetila bih da je grad Masaya, koji je smješten tridesetak kilometara od Managua, poznat po tome što se u župnoj crkvi sv. Marije Magdalene svake godine održava tradicionalna misa za pse gdje se vlasnici, odnosno prijatelji pasa mole da njihovi ljubimci ozdrave ili da se ne razbole. Tako je na misi za pse, koja je dio svečanosti posvećene sv. Lazaru u indijanskoj zajednici Monimbó, koji su po vjeroispovijesti katolici, moguće vidjeti stotine vlasnika, prijatelja pasa koji sa svojim kostimiranim psima čekaju u redu da se pomole za njihovo ozdravljenje. Mještani pretpostavljaju da taj običaj postoji još od doba španjolskih osvajača, a počiva na biblijskom navodu da su i psi nastojali pomoći Lazaru kada su mu polizali rane, čireve (Lk 16,19-31).³

Zadržimo se ukratko i na umjetničkoj praksi Nathalije Edenmont, ukrajinske umjetnice koja djeluje u Švedskoj, a koja u svojim fotoinstalacijama koristi glave životinja, koje je, kao što tvrdi, sama ubila i dekapitala. Riječ je o mačjim i mišjim glavama te glavama kunića i štakora koje je izložila u Galeriji Wetterling (27. studenoga 2003. – 10. veljače 2004.) u Stockholmu; primjerice, o mačjim glavama na porculanskim postoljima, mišjim glavama na vrhovima prstiju ženske ruke, a spomenute instalacije PETA (People for the Ethical Treatment of Animals) osudila je psihoanalitičkim strategijama kao radove koji izražavaju, između ostaloga, "očajan poziv za pomoć, zamaskiran u 'umjetnost'".⁴ Tako fotoinstalacija Nathalije Edenmont pod nazivom *Star* prikazuje žensku ruku na čijim su vršcima natakute mišje glave u simbolizaciji pet zvijezda bivšega Sovjetskog Saveza koji je odgovoran za ubojstvo umjetničine majke kada je Nathalia Edenmont imala četrnaest godina. Zanimljivo je da je vlasnik Galerije Wetterling izjavio kako potiče umjetnicu da navedene fotoinstalacije radi s većim životinjama, primjerice, sa psima. *Newsletter* Galerije Wetterling u tekstu pod naslovom "Is it permissible to kill animals in the name of art?" ("Je li dopušteno ubijati životinje u ime umjetnosti?") osjetio je potrebu da etički izolira umjetnost Nathalije Edenmont od atributa koji je upisuju u destruktivnu umjetnost, a pritom je znakovito da se navedeni tekst otvara konstatacijom o

kategoriji ljepote, dakle, klasičnom estetskom činjenicom: "Većina koja vidi njezine slike po prvi put impresionirana je njihovom ljepotom."⁵ Spomenuti *Newsletter* ipak je morao iz etičkih razloga postaviti, dakako, retoričko pitanje o mogućoj kriminalnosti navedenih fotoinstalacija. Poslušajmo najavlvenu retoričku dvojbu: "Ne postoji ništa nelegalno u Nathalijinoj umjetnosti. Ona ubija životinje na najhumaniji način na koji je to moguće. Je li ona kriva za moralni zločin? Mi ne mislimo tako. Mislimo da je umjetnost od životne važnosti. Što vi mislite?" Dakle, bez obzira na to što otvara navedenu etičku dvojbu, Galerija Wetterling umjetnost nadređuje žrtvovanim životinjskim životima, jer ponavljam – za njih vrijedi: ART IS OF VITAL IMPORTANCE. Ipak otvaram pitanje je li Nathalia Edenmont mogla umjetnički riješiti bolnu traumu o političkom ubojstvu majke drugom strategijom, možda subverzivnijom od priložene umjetničke destrukcije.⁶ Inače, slučaj je Nathalije Edenmont zaokupio i kritičku pažnju udruženja Psychologists for the Ethical Treatment of Animals (PSYETA). No, vratimo se posljednjim dvama prilogama ovoga dijela zooloka koji su posvećeni predstavi *Timbuktu*. Osobno, mogla bih istaknuti kako posebnu vrijednost ove predstave vidim i u tome što je realizaciju projekta omogućila suradnja pojedinih institucija i neprofitnih organizacija kao i njihova mreža volontera: dakle, riječ je o Gradskom azilu za napuštene životinje u Dumovcu, udruzi Prijatelji životinja, udruzi Zagrebački bokci, Društvu studenata socijalnog rada te Gradskom prihvatilištu u Heinzelovoj ulici. Poznato je da su Prijatelji životinja učinili vrlo bitan korak kojim su utjecali na donošenje odluke o zabrani cirkusa sa životinjskim točkama (tzv. divljim životinjama) u Hrvatskoj. Naime, 1. siječnja 2007. donesena je navedena nacionalna zabrana Zakonom o zaštiti životinja. Pritom, u mnoštvu kritika i eseja ispisanih povodom navedene predstave čini se da je Iva Gruič jedina istaknula zoeitički problem navedene predstave; dakle, predstava se upisuje u etičku sferu prava životinja, premijera je izvedena na Svjetski dan zaštite životinja, publiku se moli da usvoji pokazane pse iz azila, a sve se to gradi, kako nadalje ističe spomenuta kazališna kritičarka, na teškoj mani-

pulaciji s jednom životinjom ("Duhovito i dirljivo do suza, ali i nekako čudno nelagodno", *Jutarnji list*, 6. listopada 2008.). Naravno, o tome je li riječ o manipulaciji ili ne – preostaje na odluci gledatelja/gledateljice, a čega smo se dotakli i u razgovoru s redateljem predstave.

Jasna Žmak, kao dramaturginja ove predstave, koju promatra kao "beta test nove vrste kazališnoga aktivizma", u svome se tekstu *Timbuktu*; šest mjeseci poslije fokusirala na najkonkretniji aspekt predstave – sociološki ili radije čak socijalni aspekt – na udomljavanje pasa beskućnika kao realnom učinku predstave, gdje se onda predstava *Timbuktu* utopijski može promatrati, kako nadalje ističe, i kao eksperiment, realizacija romantičnih i nainnih snatrenja o mogućnosti mijenjanja svijeta kazalištem. Među ostalim, dramaturginja predstave *Timbuktu* ističe kako se predstava "prodavala" rečenicom, sloganom koji kaže da je to *jedina predstava koja ti vraća lov u ako udomiš glumca*. Pritom, istina, može se nadalje postaviti pitanje o tome zbog čega bi nam kao gledateljima bio vraćen novac za ulaznicu (70 kuna) u slučaju da odlučimo postati udomitelji tih ostavljenih, zaboravljenih psećih sudbina? Naime, pri udomljavanju životinja jedina motivacija koja bi trebala ispunjavati tu odluku ipak je etika skrbi i ljubavi, koliko god to nekima možda melodramatično zvučalo.

Završno, ovu bih uvodnu bilješku u treći dio tematskoga bloka *Zooscena: animalizam i izvedbeni studiji* uokvirila Petersonovom rečenicom, kojom je uostalom i Peterson završno uokvirio svoj članak: ***Etički nastupi životinja zahtijevaju ljudsku poniznost, dvojbu i velikodušnost, a ne mistificiranje životinje kao glumca.***

¹ Web-stranica WSPA (World Society for the Protection of Animals) navodi da je riječ o *Vlth Central American Visual Arts Biennial*.

² Naime, Vargas je odbio reći je li pas preživio izložbu. Usp. "Outrage at 'starvation' of a stray dog for art", <http://www.guardian.co.uk/artanddesign/2008/mar/30/art.spain>

³ "Nicaraguans celebrate mass for dogs, pray for cures", <http://www.reuters.com/article/oddyEnoughNews/idUSNO940354220080310>; "Holy Week in Nicaragua", <http://www.vianica.com/go/specials/12-holy-week-nicaragua.html>

⁴ "Inhuman(e) art?". Compiled by Eimear McKeith (<http://www.recirca.com/artnews/218.shtml>).

⁵ Prvotno navedeno objašnjenje pod naslovom *Is it permissible to kill animals in the name of art?* bilo je dostupno na web-stranici spomenute Galerije http://www.wetterling-gallery.com/archive/nathalia/nathalia_main.htm. Usp. <http://www.wurzeltoed.ch/cgi-bin/phpBB2/viewtopic.php?p=1646&>.

⁶ Nathalia Edenmont, čini se, prikriva činjenicu da je njezina estetska neetičnost napadana i iz pozicija prava životinja. Poslušajmo njezinu nesuvislu argumentaciju: "Većina ljudi koji kritiziraju moj rad čini to iz kožnih fotelja, noseći kožnate cipele, nakon što su pojeli odrezak ili *bouillabaisse* spravljen od raznih vrsta ribe. Upravo to licemjerstvo želim razotkriti" (usp. Nathalia Edenmont: "Licemjerja i radosti zoopolisa". Razgovarao Kontejner/biro suvremene umjetničke prakse, *Zarez*, 1. lipnja 2006., broj 181, str. 15).

Navedimo samo jedan od brojnih protesta protiv njezine estetske neetičnosti: performer i aktivist za prava životinja Andrew Butler protestirao je ispred Galerije Wetterling sa sloganom "Cruelty is NOT art". Usp. "Cruelty is not art". (<http://www.peta.org.uk/feat/wetterling/>). Usp. Suzana Marjančić: "Eksploatacija i monumentalizacija izvedbe životinje kao žive, mrtve i ubijene ideje". *Treća*, VIII/2, 2006., str. 97-114.

Suzana Marjančić